

М. Ю. Огай,*кандидат економічних наук, старший науковий співробітник,**провідний науковий співробітник,**Інститут демографії та соціальних досліджень**імені М. В. Птухи НАН України,**E-mail: ogay@ukr.net**ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9292-5710>*

Індикатори енергетичної бідності в Україні: визначення та статистичне оцінювання

Важливим кроком на шляху формування траєкторії соціально-економічного розвитку національної економіки з огляду на євроінтеграційний поступ, гарантування стабільного енергозабезпечення суспільних потреб є схвалення й упровадження Стратегії енергетичної безпеки України, яка наразі перебуває на розгляді в Кабінеті Міністрів України. Однією зі стратегічних цілей Стратегії визначено забезпечення доступності джерел енергії та енергоресурсів всіх видів для споживачів. Водночас в умовах стрімкого зниження рівня життя населення державна політика, направлена на підвищення тарифів на енергоносії, призводить до зростання частки домогосподарств, нездатних забезпечити свої базові енергетичні потреби.

Неспроможність домогосподарств через недостатній доступ до енергетичних послуг реалізувати свої базові потреби (достатньо обігрівати власні будинки взимку або оплачувати свої рахунки) у країнах ЄС визначається як енергетична бідність. На практиці визначення стану енергетичної бідності включає оцінку частки сукупного доходу домогосподарства або особи, що витрачається на енергоносії. При цьому в країнах Енергетичного Співтовариства чи Європейського Союзу немає чіткого визначення, якою має бути ця частка, а також не існує уніфікованих методологічних підходів до визначення вразливих категорій населення і власне чинників енергетичної бідності, що визначає актуальність даного дослідження.

У статті проаналізовано умови та рівень життя домогосподарств України з погляду їх належності до енергетично вразливих. Здійснено оцінку базових ознак домогосподарств, що характеризують: стан житлового фонду та рівень модернізації житла; забезпеченість сучасними електроприладами; особливості системи опалення й охолодження; особливості системи підігріву води; матеріальний стан домогосподарств і структуру сукупних витрат; платоспроможність домогосподарств. Інформаційну базу дослідження склали дані національного вибіркового обстеження щодо доступності та використання енергії домогосподарствами України, проведеного у 2019 році в рамках Проєкту енергетичної безпеки (USAID) за ініціативи Державної служби статистики України.

За результатами узагальнюючого аналізу результатів дослідження визначено систему індикаторів, яка дає комплексне уявлення про основні чинники, що зумовлюють енергетичну бідність в Україні. Обґрунтовано, що подальше використання запропонованого підходу забезпечить релевантне оцінювання масштабів і глибини енергетичної бідності домогосподарств України, а також сприятиме розробці ефективних заходів щодо захисту вразливих прошарків населення. Разом із цим зазначено, що для запровадження регулярного моніторингу енергетичної бідності необхідна надійна інформаційна база даних, яка наразі в Україні відсутня.

Ключові слова: *енергетична бідність, обстеження щодо споживання палива та енергії домогосподарствами, вразливі домогосподарства, умови життя, рівень життя, платоспроможність.*

Постановка проблеми. В умовах розвитку конкурентних енергетичних ринків, орієнтованих на інтеграцію України в ЄС, важливого значення набуває роль держави, що виконує свою соціальну функцію, пов'язану із захистом найбільш уразливих споживачів енергоресурсів, які під впливом різноманітних факторів не здатні

забезпечити свої базові енергетичні потреби. Для розробки ефективних заходів зі зниження енергетичної бідності принципового значення набуває питання визначення чинників, що зумовлюють енергетичну вразливість (або підвищують імовірність бути енергетично вразливим), яке ускладнюється відсутністю стандартизованих методологічних підходів до їх визначення. Також критичними є питання надійного інформаційного забезпечення

© М. Ю. Огай, 2021

ня оцінки масштабів та глибини енергетичної бідності споживачів, адже в Україні відсутні джерела даних, які б дозволяли здійснювати моніторинг енергетичної бідності на регулярній основі.

У 2019 році в рамках Проєкту енергетичної безпеки (USAID) за ініціативи Державної служби статистики України проведено унікальне національне вибіркове обстеження, що створило інформаційну базу для оцінки доступності та використання енергії домогосподарствами країни [1]. Це також уможливило розробку індикаторів енергетичної бідності домогосподарств, що актуалізує пропонуване дослідження.

Мета дослідження – на підставі даних вибіркового обстеження здійснити статистичне оцінювання основних характеристик умов і рівня життя енергетично вразливих домогосподарств та на основі отриманих оцінок розробити систему індикаторів енергетичної бідності в Україні. Науковою новизною статті є те, що на основі даних уперше проведеного в Україні національного вибіркового обстеження щодо споживання палива та енергії домогосподарствами за цілями споживання й видами енергії визначено систему індикаторів, які обумовлюють енергетичну бідність домогосподарств. У подальшому запропонована система може бути використана для ідентифікації таких домогосподарств з метою вимірювання масштабів та глибини енергетичної бідності.

При підготовці статті використано загальнонаукові методи, серед яких: узагальнення й синтез – при дослідженні явища енергетичної вразливості та бідності; статистична обробка й аналіз даних вибіркового обстеження; абстрактно-логічний метод – при формулюванні висновків за результатами дослідження.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. У країнах ЄС енергетична бідність визначається як неспроможність домогосподарств реалізувати базові можливості внаслідок недостатнього доступу до енергетичних послуг: такі домогосподарства не можуть повністю обігрівати власні будинки взимку або оплачувати свої рахунки за відповідні комунальні послуги. На практиці визначення стану енергетичної бідності передбачає оцінку частки сукупного доходу домогосподарства або особи, витраченого на енергоносії. Розмір такої частки може бути оціночним, а у деяких випадках визначається на рівні 10% [2]. Основними причинами енергетичної бідності, як правило, вважають низькі доходи, високі ціни на енергію та низьку енергоефективність житлових приміщень, а також ринкові умови та соціальне середовище.

Не існує обов'язкового для використання в усіх країнах Енергетичного Співтовариства чи Європейського Союзу визначення вразливих категорій споживачів енергоресурсів. Кожна країна обирає критерії віднесення домогосподарств до

цих категорій самостійно, з огляду на особливості місцевої системи соціального захисту, рівні доходів, кліматичні умови та ін. У дослідженнях, які проводяться в Україні, при визначенні вразливих категорій, як правило, беруть до уваги такі характеристики домогосподарств: рівень доходів; вік; гендерна ознака; багатодітність; фізична чи розумова непрацездатність (у т. ч. членів родини); наявність пільговиків чи пенсіонерів, тип місцевості проживання [3; 4].

У статті пропонується перевірити існуючі гіпотези, які обговорюються в експертних колах, щодо належності до енергетично вразливих чотирьох категорій домогосподарств залежно від статусу голови домогосподарства, а саме: головою є жінка; головою є особа віком до 35 років; головою є особа з інвалідністю; головою є пенсіонер. При цьому для визначення системи індикаторів енергетичної бідності проводиться статистична оцінка базових ознак домогосподарства, що характеризують його умови та рівень життя, зокрема:

- стан житлового фонду та модернізації житла;
- забезпеченість сучасними електроприладами;
- особливості системи опалення та охолодження;
- особливості системи підігріву води;
- матеріальний стан і структура сукупних витрат;
- платоспроможність.

Критерієм належності визначених категорій домогосподарств до енергетично вразливих буде співвідношення оцінок їх основних індикаторів енергетичної бідності з оцінками для домогосподарств по країні в цілому: якщо більшість індикаторів за окремою категорією вищі, ніж по країні в цілому, домогосподарства вважатимуться енергетично вразливими.

Дослідження здійснено на основі даних загальнодержавного репрезентативного вибіркового обстеження щодо споживання палива та енергії домогосподарствами за цілями споживання й видами енергії (далі – ОСПЕ), в організації і проведенні якого авторка безпосередньо брала участь [5]. Обстеження проведено в липні – грудні 2019 року в рамках Проєкту енергетичної безпеки (USAID) за ініціативи Державної служби статистики України на виконання вимог Регламенту (ЄС) № 431/2014 від 24 квітня 2014 року про статистику в галузі енергетики, відповідно до яких в Україні мають забезпечуватися потреби в інформації щодо обсягів кінцевого споживання енергії домогосподарствами [6].

Генеральна сукупність обстеження складалася з усіх неінституційних домогосподарств України, окрім домогосподарств, які проживали в Автономній Республіці Крим, м. Севастополі,

на неконтрольованих Урядом територіях Донецької й Луганської областей, а також у першій та другій зонах, забруднених унаслідок Чорнобильської катастрофи. Дизайн вибірки відповідав стратифікованій багатоступеневій імовірнісній вибірці домогосподарств. Стратифікацію генеральної сукупності здійснено за регіонами, а в межах регіонів – за типом поселень. Обсяг вибірки склав 5097 домогосподарств.

За даними ОСПЕ, найбільш поширеними категоріями серед досліджуваних домогосподарств були ті, що очолювалися жінками (36,3%) або пенсіонерами (35,2%). Домогосподарства, очолювані особами віком до 35 років, склали 16,5%, а ті, головою яких була особа з інвалідністю, – 4,3%.

Оцінка житлового фонду та модернізації житла. Проживання в індивідуальному будинку було більш поширеним явищем як по країні загалом, так і серед досліджуваних домогосподарств (понад 55%), за винятком домогосподарств, які очолювали особи віком до 35 років, – вони частіше проживали у квартирах багатоквартирних будинків (59,1%).

Близько 90% усіх домогосподарств проживали у будинках, збудованих до 1990 року, третина з яких не мали жодних зовнішніх частин із тепловою ізоляцією. Серед визначених категорій домогосподарств частка неізольованих будинків становила у середньому близько 36%, зокрема 35,3% – серед

домогосподарств, очолюваних жінками, 38,3% – очолюваних особами з інвалідністю. При цьому у домогосподарствах, що очолювала особа віком до 35 років, відповідна частка складала 27,6%.

Близько 70% досліджуваних домогосподарств (окрім тих, що очолювалися особами, молодшими за 35 років) протягом останнього року не проводили жодної модернізації з метою енергозбереження (проти 60% по країні загалом). З них понад 85% не планували цього робити і впродовж наступних 12 місяців (проти 78% по країні загалом), незважаючи на застарілий житловий фонд.

Забезпеченість сучасними електроприладами. Порівняно з домогосподарствами по країні в цілому визначені категорії домогосподарств меншою мірою забезпечені електроприладами: вони рідше мали пральні машини, електрочайники, мікрохвильові печі, інші кухонні електроприлади (блендер, електром'ясорубка, соковижималка тощо), інші побутові електроприлади (пилосос, праска, зволожувач повітря, фумігатор тощо), а також мобільні телефони. Разом із цим домогосподарства, очолювані особами, молодшими за 35 років, частіше мали зазначені прилади, ніж у середньому по країні. Також ці домогосподарства частіше за інші мали індивідуальні електроприлади (електрокилим, електрогрілку тощо), про що свідчать дані табл. 1 (тут і далі у таблицях і рисунках представлені авторські розрахунки за результатами обстеження).

Таблиця 1

Розподіл домогосподарств за наявністю електричних приладів*

Прилад	Усі домогосподарства	Домогосподарства, які очолює:			
		жінка	особа віком до 35 років	особа з інвалідністю	пенсіонер
Холодильник	99,5	99,0	99,5	97,4	99,2
Окремо стояча морозильна камера	20,2	15,2	16,9	22,3	14,0
Посудомийна машина	4,2	2,5	5,7	2,8	0,9
Мікрохвильова піч	54,7	44,0	69,4	41,0	34,8
Мультиварка/скороварка	30,0	22,4	45,2	22,8	14,6
Кухонна витяжка	51,6	42,7	60,1	36,2	35,1
Електродуховка	30,9	27,5	35,7	31,3	24,2
Електрочайник	64,7	56,9	73,0	50,6	50,9
Інші кухонні електроприлади	72,2	64,0	83,4	54,4	55,7
Телевізор, ТВ-тюнер/декодер	97,3	96,6	95,1	97,1	97,4
Комп'ютер, ноутбук	61,5	49,8	84,9	36,3	28,3
Роутер	53,8	42,0	75,4	33,0	24,0
Мобільний телефон	95,2	92,4	98,9	91,4	89,1
Пральна машина	91,0	87,7	95,5	84,7	83,0
Сушильна машина	4,8	3,7	5,4	2,3	1,8
Інші побутові електроприлади	89,0	85,4	89,8	84,2	84,8
Індивідуальні електроприлади	19,1	16,4	23,6	12,4	12,0

* За даними на серпень 2019 року.

Електроприлади, якими користувалися досліджувані домогосподарства, як правило були відносно старими, а отже, низького класу енергозбереження: частка домогосподарств, що придбала прилади менше ніж 5 років тому, була нижчою, ніж загалом по країні та становила у середньому 35% (але цей висновок не стосується категорії домогосподарств, очолюваних особами віком до 35 років). Найбільш доступними приладами, тобто такими, що придбані менше п'яти років тому, були електрочайник та мультиварка/скороварка: їх мали від 60,5% (домогосподарства, що очолюва-

ла особа з інвалідністю) до 66,4% (домогосподарства, очолювані жінками). Лише від 11% до 21% визначених категорій домогосподарств мали нові холодильники, пральні машини та сучасні телевізори. Частка домогосподарств, які мали сучасний комп'ютер/ноутбук, найвища серед очолюваних жінками домогосподарств, однак навіть ця частка була нижчою, ніж по країні в цілому. Найбільшою мірою обмежені у можливості придбати сучасну електротехніку домогосподарства, які очолювали особи з інвалідністю (табл. 2).

Таблиця 2

Розподіл домогосподарств за наявністю електричних приладів, придбаних менше 5 років тому

Прилад	Усі домогосподарства	Домогосподарства, які очолює:			
		жінка	особа віком до 35 років	особа з інвалідністю	пенсіонер
Холодильник	20,2	15,1	32,5	12,1	10,9
Пральна машина	23,9	20,8	33,9	19,2	16,2
Телевізор, ТВ-тюнер/декодер	27,1	20,7	42,0	18,4	14,5
Електродуховка	32,9	32,2	41,7	19,9	23,5
Окремо стояча морозильна камера	42,6	40,1	53,1	29,0	35,9
Мікрохвильова піч	44,4	40,2	56,3	28,9	33,3
Комп'ютер, ноутбук	48,1	44,3	57,1	39,9	41,3
Індивідуальні електроприлади	51,3	57,4	66,7	21,1	45,6
Мультиварка/скороварка	67,6	64,2	68,7	64,0	61,7
Електрочайник	69,9	66,4	73,3	60,5	62,8

Існують відмінності у частоті використання електроприладів у домогосподарствах, що належать до визначених категорій: вони рідше користувалися пральною машиною, мікрохвильовою піччю, електрочайником, однак у них частіше працював телевізор (окрім домогосподарств, очолюваних молоддю).

Особливості системи опалення та охолодження. Середня загальна площа житла, як і опалювальна площа, серед досліджуваних категорій домогосподарств була вищою порівняно з Україною в цілому (окрім домогосподарств, очолюваних особами віком до 35 років). Середня загальна площа житлових приміщень у розрахунку на одну особу складала 31,1 кв. м, опалювальна – 27,6 кв. м по країні в цілому, тоді як, наприклад, у домогосподарствах, які очолювали жінки, відповідні показники становили 38,5 кв. м та 34,3 кв. м.

Домогосподарства, що належать до визначених категорій, частіше за інших користувалися індивідуальною та автономною для помешкання системами опалення (близько 60%). Найбільша частка користувачів індивідуальною піччю – серед домогосподарств, які очолювали пенсіонери, 15,9%. При цьому серед користувачів централізо-

ваного опалення лише 8,5% домогосподарств мали можливість регулювати температуру радіаторів (проти 9,9% серед усіх домогосподарств України). Зокрема, найнижчою ця частка була серед домогосподарств, які очолювали пенсіонери, – 6,4%, найвищою (10,7%) – серед домогосподарств, очолюваних жінками. У домогосподарствах, які очолювали особи з інвалідністю, частка тих, хто міг регулювати температуру повітря, становила 9,0%.

Температуру повітря нижче 18 °С протягом опалювального періоду 2018–2019 років мали близько 11% домогосподарств України (7,0% серед споживачів централізованих послуг та 12,2% серед користувачів індивідуальної системи опалення). Відповідна частка домогосподарств серед визначених категорій була вищою, окрім очолюваних молоддю домогосподарств. Ця частка була найнижчою (8,1% серед тих, хто користувався централізованою системою опалення, та 17,5% серед користувачів індивідуальної системи опалення) для домогосподарств, головою яких були жінки, та найвищою – відповідно 16,6% та 25,5% – серед домогосподарств, які очолювали особи з інвалідністю (рис. 1).

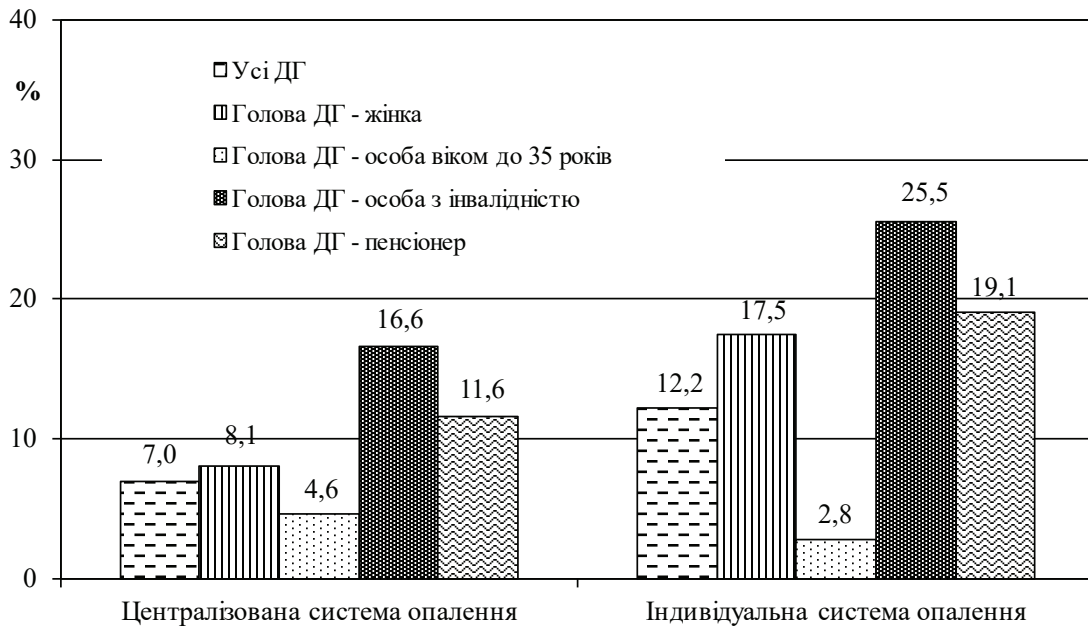

Рис. 1. Розподіл домогосподарств, у яких протягом опалювального періоду 2018–2019 років температура повітря у приміщенні була нижче за 18 °С

Не можна виключати той факт, що визначені категорії домогосподарств, принаймні ті з них, що користувалися індивідуальною системою, навмисно не підігрівали приміщення вище 18 °С задля економії витрат на опалення. Середня температура у таких приміщеннях становила 15–16 °С.

Близько 7% усіх домогосподарств протягом останніх десяти років відключилися від централізованої системи опалення на користь інших типів опалювальних систем. Переважна причина відключення – висока вартість послуги. Серед досліджуваних домогосподарств найвища частка відмов від централізованого опалення (11,8%) спостерігається у домогосподарствах, які очолювали особа з інвалідністю.

Систему охолодження повітря мали лише близько 13% усіх домогосподарств. Цей показник був ще нижчим для уразливих категорій домогосподарств, окрім домогосподарств, очолюваних особами до 35 років, де відповідна частка становила 18,8% і була найвищою по країні. Найменш доступними були кондиціонери для домогосподарств, головою яких були пенсіонери, – ці прилади мали лише 6,4% і ще 1,8% планували їх придбати впродовж наступних 12 місяців.

Особливості системи підігріву води. Серед усіх домогосподарств України переважна більшість (61,6%) використовувала індивідуальну систему підігріву води, ще 16,9% користувалися централізованим гарячим водопостачанням. Майже кожне сьоме домогосподарство по країні загалом не мало ніякої системи підігріву води, при цьому серед окремих визначених категорій ця частка перевищувала чверть. Зокрема це стосується категорій до-

могосподарств, які очолювали пенсіонер або особа з інвалідністю. Найбільша частка домогосподарств, які користувалися лише централізованою системою підігріву води, очолювалися жінками (15,6%), проте цей показник був меншим, ніж у середньому по Україні. Проте ці висновки не стосуються домогосподарств, головою яких були особи віком до 35 років.

Серед обладнання, що використовувалося для індивідуального підігріву води, переважав бойлер (близько 50%), котел і газова колонка (близько 20% для кожного). Водночас досліджувані категорії домогосподарств частіше, ніж у середньому по країні, використовували кам'яну або цегляну піч (близько 3,4% серед уразливих категорій проти 2,5% у середньому по країні). Представники усіх зазначених категорій готували їжу переважно на газовій плиті та з використанням газової духовки, однак рідше, ніж у середньому по країні, користувалися мікрохвильовою піччю та мультиваркою (окрім домогосподарств, очолюваних особами віком до 35 років).

Матеріальний стан та структура сукупних витрат. Серед усіх домогосподарств понад чверть (28,5%) зазначили, що за останні 12 місяців (за відповідями у серпні 2019 року) їх сукупний дохід не перевищував 5 000 грн на місяць. За даними, представленими на рис. 2. можна зробити висновок, що досліджувані категорії домогосподарств (крім тих, які очолювали особи віком до 35 років), були значно біднішими порівняно з показниками по країні загалом. Понад 80% домогосподарств, які очолювали особа з інвалідністю або пенсіонер, мали сукупні середньомісячні доходи, які не перевищували 10 000 грн.

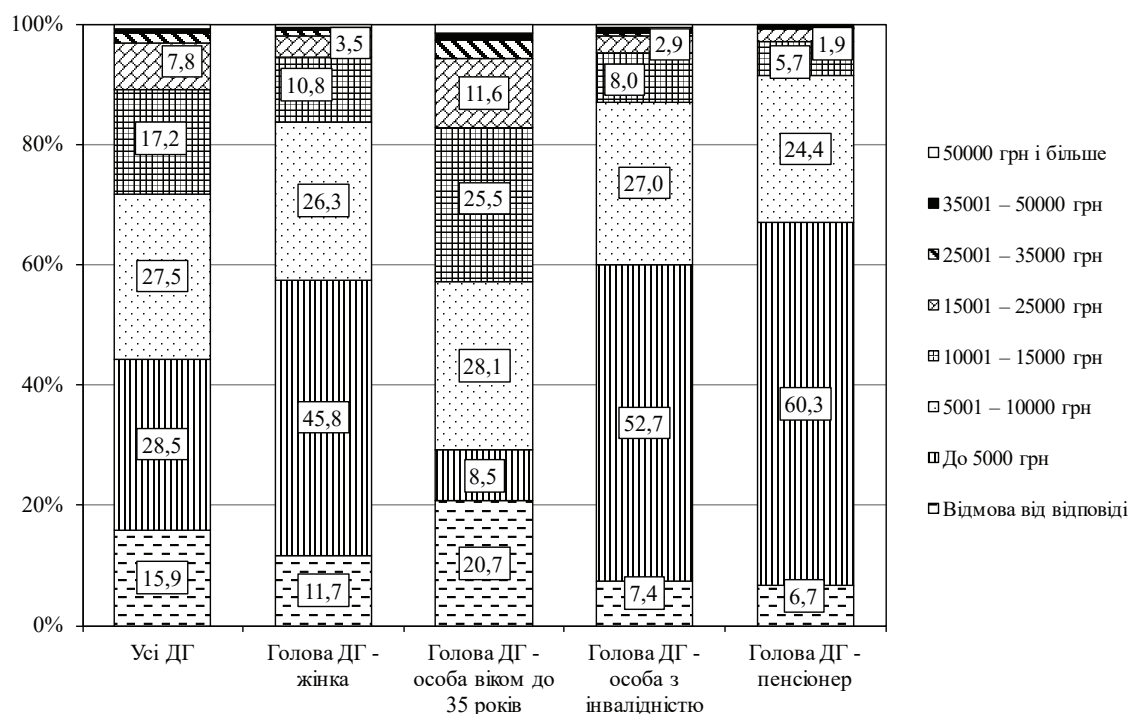

Рис. 2. Розподіл домогосподарств за рівнем середньомісячних сукупних доходів, 2018–2019 роки

Відповідні тенденції спостерігалися і за самооцінкою свого рівня добробуту: більшість досліджуваних категорій домогосподарств вважало себе бідними або з достатком нижче середнього. Найбільш малозабезпеченими були домогосподарства, які очолювали особи з інвалідністю, – 52,2% з них ідентифікували себе як бідних. Також бідним було кожне друге домогосподарство, голова якого – пенсіонер. Серед домогосподарств, очолюваних жінками, бідними вважали себе 40,7%, а ще майже третина – з достатком нижче середнього.

За даними обстеження, станом на серпень 2019 року рівень середньодушових сукупних витрат

населення становив 2799 грн. При цьому 36,6% домогосподарств мали середньодушові витрати, менші за прожитковий мінімум (далі – ПМ), який на момент дослідження становив 1936 грн. Найбіднішими були домогосподарства, які очолювали пенсіонери. Разом із цим серед визначених категорій домогосподарств (окрім тих, що очолювалися молоддю) середньодушові доходи були найвищими у тих, які очолювали жінки, – 2794 грн на місяць у розрахунку на 1 особу, що є близьким до середнього по країні значення. Частка же домогосподарств серед них, середньодушові доходи яких нижчі за ПМ, склала 37,5% (рис. 3).

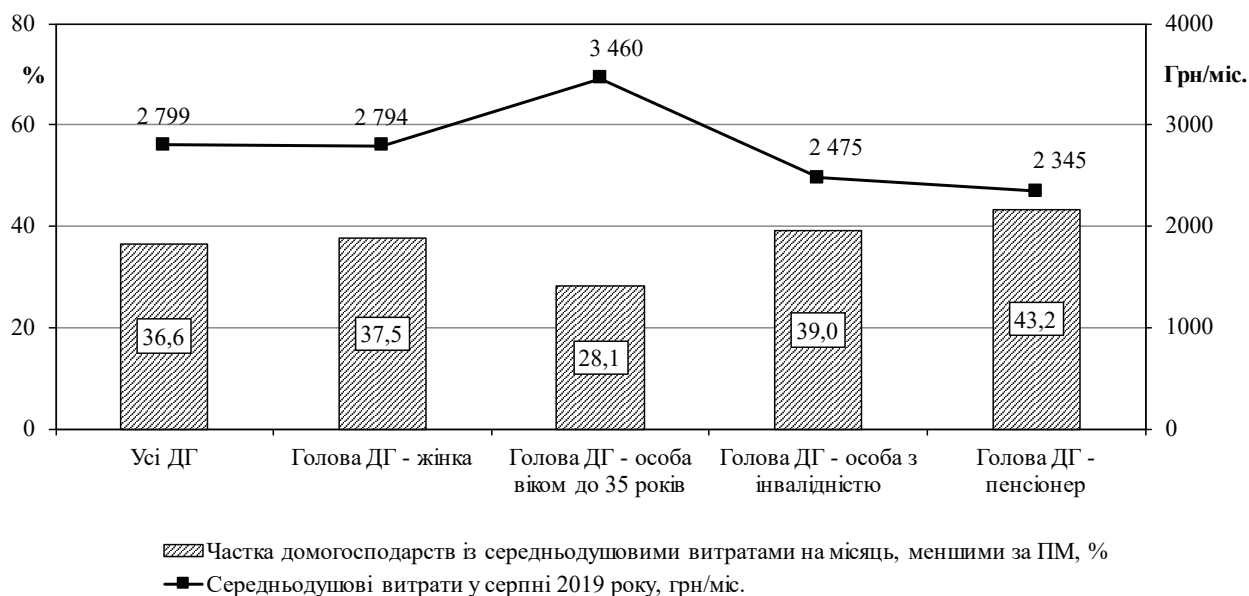

Рис. 3. Розподіл домогосподарств за рівнем середньодушових доходів у серпні 2019 року

Частка домогосподарств, які отримували субсидію протягом опалювального періоду 2018–2019 років, становила близько 20% по країні загалом. При цьому найвищою вона була серед домогосподарств, які очолювали пенсіонери або особи з інвалідністю – 39,5%. Серед домогосподарств, що очолювали особи віком до 35 років, субсидію отримували лише 7,1%.

Найбільшу частку в структурі грошових витрат становили витрати на продукти харчування – близько третини всіх витрат. Серед визначених категорій (окрім домогосподарств, що очолювала особа до 35 років) найвищою (36,1%) вона була у домогосподарствах, головою яких була жінка, водночас залишалася нижчою, ніж по країні загалом. Домогосподарства, очолювані жінками, близько чверті сукупних витрат здійснювали на медицину та транспортні послуги. Домогосподарства, які очолювали особи з інвалідністю, на харчування витрачали найменше – 34,1% у структурі середньомісячних сукупних витрат, однак у них найвищими були витрати на медичні послуги – 16,4%.

Платоспроможність домогосподарств. Протягом опалювального періоду 2018–2019 років обсяги витрат за енергоносії становили у середньому 1660 грн на місяць серед усіх домогосподарств, що складало близько чверті у структурі сукупних витрат. На енергоносії досліджувані домогосподарства витрачали від 20% (домогосподарства, які очолювала особа віком до 35 років) до 29% (домогосподарства, які очолювали пенсіонери).

Наявність житлової субсидії істотно вплинуло на платоспроможність домогосподарств. Аналіз частки витрат за спожиті енергоносії у структурі сукупних витрат показав: якби субсидія не нараховувалася жодному домогосподарству, середня частка витрат за енергоносії становила б 33,4% у середньому по країні. Серед досліджуваних категорій відповідний показник був би не менше 41,1% для домогосподарств, які очолювала жінка, і сягав би 47,5% для домогосподарств, очолюваних пенсіонерами. У домогосподарствах, які очолювала особа з інвалідністю, за відсутності житлової субсидії частка витрат за енергоносії зросла б у 1,6 раза і становила 42,0% (рис. 4).

Рис. 4. Розподіл домогосподарств за середньомісячною часткою витрат на енергоносії в опалювальний період до та після нарахування субсидії, %

Станом на 1 серпня 2019 року близько 9% усіх домогосподарств мали заборгованість з оплати за енергоносії, хоча серед досліджуваних категорій цей показник дещо нижче (крім домогосподарств, які очолює молодь). Це свідчить про вищий рівень платіжної дисципліни серед домогосподарств, які можна віднести до уразливих категорій.

Разом із цим послуги з енергопостачання були важкодоступними для більшості домогосподарств України й особливо для досліджуваних груп: майже три чверті домогосподарств (окрім тих, які очолювала особа віком до 35 років) були змушені хоча б кілька разів протягом року відмовлятися від покуп-

ки необхідних речей, таких як їжа або медикаменти, для того, щоб сплатити за енергопостачання (рис. 5).

Так, понад третина уразливих категорій домогосподарств були змушені економити майже щомісяця. Найчастіше відмовлятися від покупки необхідних речей доводилося домогосподарствам, які очолювала особа з інвалідністю: 37,2% таких домогосподарств відмовлялися майже щомісяця, ще кожне четверте домогосподарство – кілька місяців на рік.

Проведений узагальнюючий аналіз і систематизація основних характеристик умов та рівня життя домогосподарств дозволяє виділити індикатори, які, на думку автора, дають комплексне уявлення про чинники енергетичної бідності в Україні (табл. 3):

УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ ТА ЗВІТНОСТІ

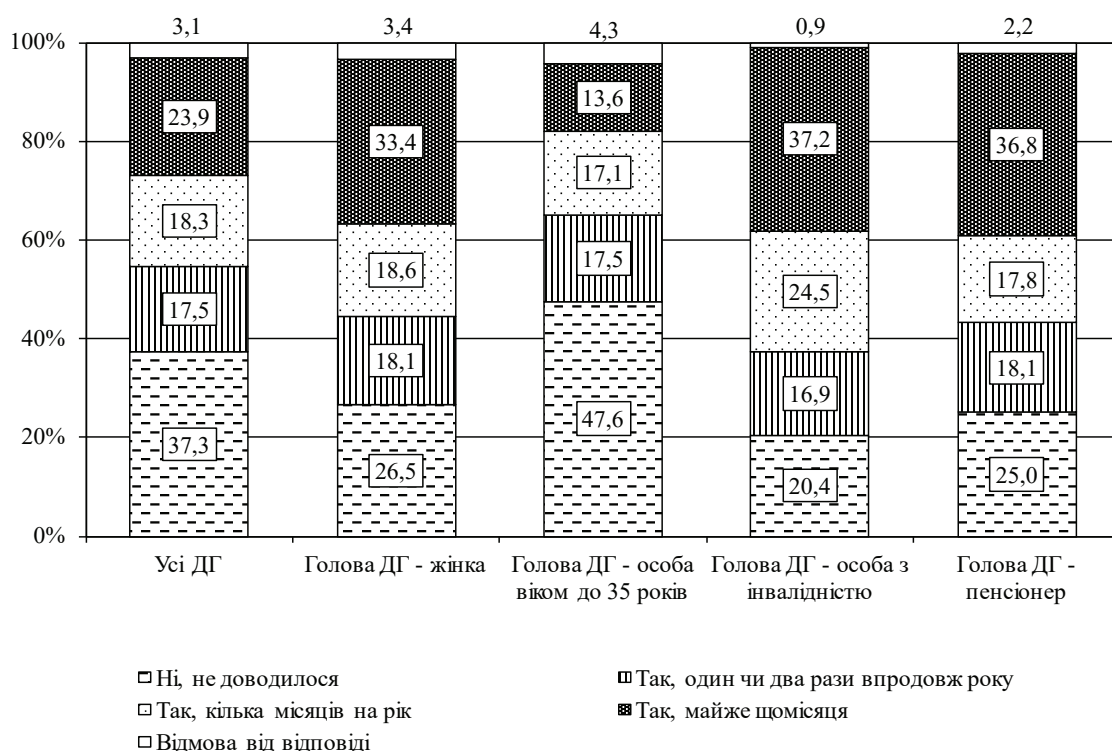

Рис. 5. Розподіл домогосподарств за відповідями на запитання “Чи доводилось Вам відмовлятися від покупки необхідних речей задля сплати за енергопостачання протягом останніх 12 місяців?”

Таблиця 3

Система індикаторів енергетичної бідності домогосподарств України та їх статистична оцінка, %

Характеристики умов та рівня життя домогосподарств	Індикатори енергетичної бідності	Усі ДГ	Домогосподарства, які очолює:			
			жінка	особа віком до 35 років	особа з інвалідністю	пенсіонер
Стан житлового фонду та модернізації житла	1) Частка домогосподарств, що проживає в застарілому житловому фонду (збудованим до 1990 року)	77,5	80,3	63,9	86,4	86,5
	2) Частка домогосподарств, що не мають теплоізоляції стін будинку	31,5	35,3	27,6	38,3	38,8
Забезпеченість сучасними електроприладами	3) Частка домогосподарств, що не забезпечена сучасними базовими електроприладами (високого класу енергозбереження)	24,8	22,1	17,8	36,9	24,6
Особливості системи опалення та охолодження	4) Частка домогосподарств, що не може забезпечити температурний режим в приміщенні вище 18 °С протягом зимового періоду	10,8	14,2	5,0	24,7	17,1
Особливості системи підігріву води	5) Частка домогосподарств, що не має жодної системи підігріву води	15,4	19,3	10,7	26,7	24,6
Матеріальний стан та структура сукупних витрат	6) Частка домогосподарств, середньодушові середньомісячні витрати яких нижче за ПМ	36,6	37,5	28,1	39,0	43,2
	7) Частка домогосподарств, що отримує житлову субсидію протягом опалювального періоду	20,2	28,9	7,1	41,0	39,5
Платоспроможність домогосподарств	8) Частка витрат на енергоносії в опалювальний період	23,8	26,2	20,0	27,0	27,5
	9) Частка домогосподарств, які відмовляються від покупки необхідних речей заради сплати за енергоспоживання хоча б один раз на рік	59,7	70,0	48,1	78,6	72,7

За даними, представленими в табл. 3, можна зробити такі узагальнюючі висновки:

– домогосподарства, очолювані особами віком до 35 років, не були енергетично вразливими: за визначеними індикаторами бідності жодна оцінка показника не перевищувала відповідну оцінку для домогосподарств України загалом, отже умови та рівень життя зазначеної категорії домогосподарств були кращими порівняно з іншими домогосподарствами;

– за абсолютними значеннями для вразливих домогосподарств найбільш масштабними були індикатори енергетичної бідності, що стосувалися застарілого житлового фонду, значних обсягів сплати за енергоносії, обмежень у купівлі необхідних речей на користь сплати за енергоспоживання;

– визначені за відносними оцінками індикатори енергетичної бідності, які стосуються можливості забезпечення нормативного температурного режиму в приміщенні у зимовий період, наявності будь-якої системи підігріву води та масової участі в програмі житлових субсидій, критично виділяють вразливі домогосподарства порівняно з домогосподарствами по країні загалом.

Аналіз масштабів енергетичної бідності на основі обсягу витрат домогосподарств на енергоносії показав критично високі оцінки, а саме: чотири з п'яти домогосподарств, які потрапили до категорії вразливих, сплачували за енергоспоживання біль-

ше 10% сукупного доходу. Зокрема, серед домогосподарств, які очолювали жінки, таких 77,6%; домогосподарств, які очолювали особи з інвалідністю, – 80,7%, домогосподарств, головою яких були пенсіонери, – 79,4%. Нагадаємо, що такі результати було отримано у 2019 році, тобто ще до суттєвого підняття урядом тарифів на газ та електроенергію у 2020–2021 роках та помітного зниження рівня життя населення України загалом.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, підсумовуючи викладені вище результати дослідження, можна констатувати таке. Розроблена система індикаторів енергетичної бідності, яка базується на об'єктивних характеристиках умов проживання та рівня життя домогосподарств України, дає комплексне уявлення про основні чинники, що зумовлюють енергетичну бідність.

Подальше використання запропонованого підходу забезпечить релевантне оцінювання масштабів та глибини енергетичної бідності серед вразливих категорій домогосподарств, а також дозволить розробляти ефективні управлінські рішення щодо захисту найнужденніших прошарків населення. Водночас слід зазначити, що для запровадження регулярного моніторингу економічної бідності необхідна надійна інформаційна база даних, яка наразі в Україні відсутня.

Список використаних джерел

1. Проєкт енергетичної безпеки. Офіційний веб-сайт USAID. URL: <https://energysecurityua.org/ua/> (дата звернення 22.04.2021).
2. Енергетична бідність. Проблеми та підходи в ЄС та Україні. 2019. URL: https://dixigroup.org/storage/files/2019-02-07/energy_poverty_web.pdf
3. Газизуллін І., Лозовий Л., Ейкльз Д. Україна на межі енергетичної бідності: як захистити вразливі соціальні групи? Київ: МЦПД, 2013. URL: <https://www.slideshare.net/ICPS/energetic-ukr>
4. Білявський М. Енергетична бідність в Україні: виклики і шляхи врегулювання. 2020. URL: <https://razumkov.energy/meny/research/research-energy-uapolicy.html>
5. Sarioglu V., Ogay M. The Peculiarities of Household Fuel and Energy Consumption by Purpose of Consumption and Types of Energy / Analytical Report. Energy Security Project (ESP). Kyiv: USAID. 2020. 116 p.
6. Commission Regulation (EU) No 431/2014 of 24 April 2014 amending Regulation (EC) No 1099/2008 of the European Parliament and of the Council on energy statistics, as regards the implementation of annual statistics on energy consumption in households. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R0431&rid=1> (дата звернення 22.04.2021).

References

1. USAID Energy Security Project. *energysecurityua.org*. Retrieved April 22, 2021 from <https://energysecurityua.org/>
2. Enerhetychna bidnist. Problemy ta pidkhody v YES ta Ukraini [Energy poverty. Problems and approaches in the EU and Ukraine]. (2019). *dixigroup.org*. Retrieved from https://dixigroup.org/storage/files/2019-02-07/energy_poverty_web.pdf [in Ukrainian].
3. Gazizullin, I., Lozovyi, L., & Ackles, D. (2013). *Ukraina na mezhi enerhetychnoi bidnosti: yak zakhystyty vrazlyvi sotsialni hrupy?* [Ukraine on the brink of energy poverty: how to protect vulnerable social groups?]. Kyiv: MTSPD. Retrieved from <https://www.slideshare.net/ICPS/energetic-ukr> [in Ukrainian].
4. Biliavskiy, M. (2020). Enerhetychna bidnist v Ukraini: vyklyky i shliakhy vrehulivannia [Energy poverty in Ukraine: challenges and solutions]. *razumkov.energy*. Retrieved from <https://razumkov.energy/meny/research/research-energy-uapolicy.html> [in Ukrainian].

5. Sarioglo, V., & Ogay, M. (2020). *The Peculiarities of Household Fuel and Energy Consumption by Purpose of Consumption and Types of Energy*. Analytical Report. Energy Security Project (ESP). Kyiv: USAID.

6. Commission Regulation (EU) No 431/2014 of 24 April 2014 amending Regulation (EC) No 1099/2008 of the European Parliament and of the Council on energy statistics, as regards the implementation of annual statistics on energy consumption in households. *eur-lex.europa.eu*. Retrieved April 22, 2021 from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R0431&rid=1>

M. Yu. Ogay,

*PhD in Economics, Senior Researcher Fellow,
Leading Research Fellow,
Ptoukha Institute for Demography and Social Studies
of the National Academy of Sciences of Ukraine,
E-mail: ogay@ukr.net
ORCID:<https://orcid.org/0000-0001-9292-5710>*

Energy Poverty Indicators in Ukraine: Definition and Statistical Assessment

An important step on the way to setting up a socio-economic trajectory of the national economy development in the context of Eurointegration process and to achieving a stable energy support of social needs is the approval and implementation of the Energy Security Strategy of Ukraine, being now under consideration of the Cabinet of Ministers of Ukraine. A strategic goal of the Strategy is defined as the guaranteed accessibility of energy sources and energy resources for all the types of consumers. However, given the rapidly declining standard of living, the government policy aimed at increasing energy tariffs has led to the increased share of households unable to meet their basic energy needs.

The inability of households to meet their basic needs (to heat dwelling facilities in winter or to pay the bills) due to poor access to energy services is defined in EU countries as energy poverty. In practice, determining the energy poverty includes the assessment of the share of total household or individual income spent for energy sources. But this share is not fixed by the Energy Community or the European Union, neither unified methodological approaches to determining vulnerable categories of population nor factors of energy poverty do exist, which highlights the topicality of this study.

The conditions and standard of living of Ukrainian households are analyzed in view of their belonging to energy vulnerable ones. An assessment of basic features of households is made, to characterize the condition of housing stock and the modernization of housing; the availability of modern electric devices; the parameters of heating and cooling facilities; the parameters of water boiling facilities; the material condition of households and the structure of their total spending; the solvency of households. The information base for this study is the data obtained from the national sample survey on the accessibility and use of energy by Ukrainian households, held in 2019 on line on the USAID Project of Energy Security by the initiative of the State Statistics Service of Ukraine.

The results of the study were summed up to build a set of indicators designed to provide a comprehensive picture of the main factors provoking energy poverty in Ukraine. It is argued that further use of the proposed method will enable for the adequate assessment of the scales and the depth of the energy poverty of Ukrainian households for elaborating effective measures to protect vulnerable population strata. It also emphasized that regular monitoring of energy poverty cannot be implemented with a reliable database that is yet to be created in Ukraine.

Key words: *energy poverty, survey of fuel and energy consumption by households, vulnerable households, living conditions, standard of living, solvency.*

Бібліографічний опис для цитування:

Огай М. Ю. Індикатори енергетичної бідності в Україні: визначення та статистичне оцінювання. *Статистика України*. 2021. № 2. С. 16–25. Doi: 10.31767/su.2(93)2021.02.02

Bibliographic description for quoting:

Ogay, M. Yu. (2021). Indykatory enerhetychnoi bidnosti v Ukraini: vyznachennia ta statystychnie otsiniuvannia [Energy Poverty Indicators in Ukraine: Definition and Statistical Assessment]. *Statystyka Ukrainy – Statistics of Ukraine*, 2, 16–25. Doi: 10.31767/su.2(93)2021.02.02